

UDK: 37(045)(575.1)

Manzura G. SHAMSITDINOVA,

Dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti, Toshkent, O'zbekiston

E-mail: m.shamsitdinova@tsul.uz, <https://ORCID.org/0000-0001-8078-3559>

filologiya fanlari doktori, professor G.Baqiyeva taqrizi asosida

DEVELOPING LISTENING COMPREHENSION SKILLS OF LAW STUDENTS IN ENGLISH LESSONS

Annotation

This scientific article explores innovative pedagogical strategies and scaffolding frameworks aimed at enhancing the listening comprehension proficiency of law students within English for Specific Purposes (ESP) courses. The study addresses the acute challenges law students encounter when processing complex oral legal discourse, authentic court trials, and professional jargon. Utilizing a mixed-methods design, the research evaluates the integration of interactive digital blueprints and simulated contextual audios. The findings demonstrate that structured audio scaffolding significantly mitigates cognitive load and sharpens professional speech competence. Ultimately, the study provides strategic recommendations for incorporating authentic legal communication into modern university curricula.

Key words: listening comprehension, law students, legal English, speech competence, ESP, scaffolding, pedagogical strategy, interactive learning, cognitive load.

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ У СТУДЕНТОВ-ЮРИСТОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

Данная научная статья посвящена исследованию инновационных педагогических стратегий и моделей цифрового скаффолдинга, направленных на повышение уровня понимания на слух (аудирования) у студентов-юристов в рамках курсов английского языка для специальных целей (ESP). В работе рассматриваются специфические трудности, с которыми сталкиваются студенты при восприятии сложного юридического дискурса, аутентичных судебных процессов и профессиональной терминологии. Используя комплексную методологию, исследование оценивает эффективность симуляционных аудиоматериалов. Результаты доказывают, что структурированная слуховая поддержка существенно снижает когнитивную нагрузку и развивает речевую компетенцию.

Ключевые слова: аудирование, студенты-юристы, юридический английский, речевая компетенция, ESP, скаффолдинг, педагогическая стратегия, интерактивное обучение.

INGLIZ TILI DARSLARIDA HUQUQSHUNOS TALABALARNING TINGLAB TUSHUNISH MAHORATINI OSHIRISH

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada maxsus maqsadlarga yo'naltirilgan ingliz tili (ESP) darslarida huquqshunos talabalarning tinglab tushunish (audirlash) mahoratini oshirishga qaratilgan innovatsion pedagogik strategiyalar va raqamli skaffolding modellari tahlil qilingan. Tadqiqotda talabalarning murakkab yuridik diskurs, autentik sud jarayonlari va kasbiy terminologiyani tinglash orqali qabul qilishda duch keladigan muammolari o'rganilgan. Aralash metodologik yondashuv asosida pedagogik simulyatsiyalar va interaktiv topshiriqlarning samaradorligi baholangan. Natijalar tizimli vizual va konseptual vositachilik talabalarning kognitiv yuklamasini kamaytirib, nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tinglab tushunish, huquqshunos talabalar, yuridik ingliz tili, nutqiy kompetensiya, ESP, skaffolding, pedagogik strategiya, interaktiv ta'lim.

Kirish. Global raqamli transformatsiyalar, iqtisodiy integratsiyalashuv va xalqaro huquqiy munosabatlarning jadallashishi zamonaviy mehnat bozorida yuksak kompetensiyali, xalqaro andozalarga javob bera oladigan yuridik kadrlarni tayyorlashni taqozo etmoqda. Bugungi kun huquqshunosi nafaqat milliy qonunchilik tizimini mukammal bilishi, balki transmilliy nizolarni hal etishda, xalqaro arbitraj sudlarida, xorijiy investitsiyaviy shartnomalarni tuzish jarayonida hamda xorijlik hamkorlar bilan kechadigan to'g'ridan-to'g'ri professional muzokaralarda chet tillarida erkin muloqot qila olishi shart. Mazkur muloqot jarayonining muvaffaqiyati esa ko'p jihatdan tinglab tushunish (listening comprehension) ko'nikmasining qanchalik rivojlanganligiga bog'liqdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek: "Biz ta'lim va tarbiya

tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz". Xususan, oliy ta'lim tizimida professional yo'naltirilgan xorijiy tillarni (ESP - English for Specific Purposes) o'qitish sifatini yangi bosqichga ko'tarish, bo'lajak mutaxassislarining jahon miqyosidagi intellektual salohiyat bilan bo'yolash olishlari uchun mustahkam zamin yaratadi.

Biroq, an'anaviy metodikada talabalarning tinglab tushunish ko'nikmasini shakllantirish ko'p hollarda umumiy nutqiy mavzular (General English) doirasi bilan cheklanib qolmoqda. Vaholanki, yuridik nutq va sud diskursi o'zining tarkibiy-semantik murakkabligi, terminologik zichligi, lotincha iboralarning faol qo'llanilishi hamda o'ziga xos sintaktik qo'llanilishi bilan oddiy kundalik tildan tubdan farq qiladi. Huquqshunos talaba jonli kasbiy muloqotni yoki autentik sud

jarayoni audioyozuvini eshitganda, yuqori kognitiv to'siqlarga duch keladi va axborotni interpretatsiya qilishda qiynaladi.

Tadqiqotning maqsadi: Ingliz tili darslarida huquqshunos talabalarining kasbiy tinglab tushunish mahoratini oshirishda pedagogik skaffolding (scaffolding) metodikasi va interaktiv vizual modellash tirish vositalarining samaradorligini ilmiy-eksperimental jihatdan asoslab berish hamda uni oliy ta'lim jarayoniga tatbiq etish yuzasidan metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqotning vazifalari:

Oliy ta'limda huquqshunos talabalarga ingliz tilini o'qitishda tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirishning hozirgi holati va metodik muammolarini tahlil qilish;

Yuridik ingliz tili (Legal English) audio diskursining o'ziga xos lisoniy, uslubiy va konseptual to'siqlarini aniqlash;

Talabalarining tinglash faoliyatidagi kognitiv yuklamani kamaytirishga xizmat qiluvchi ko'p bosqichli skaffolding modellarini ishlab chiqish va ularni dars jarayoniga integratsiya qilish;

Eksperimental tadqiqot o'tkazish orqali taklif etilayotgan metodikaning statistik ishonchligi va amaliy samaradorligini baholash.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Maxsus maqsadlarga yo'naltirilgan chet tillarini o'qitish (ESP) va uning o'quv dasturlarini shakllantirish muammolari xalqaro metodikada T. Hutchinson va A. Waters tomonidan chuqur tadqiq etilgan [2]. Ularning konseptual qarashlariga ko'ra, har qanday ESP kursi muayyan mutaxassislikning real ehtiyojlaridan kelib chiqishi va lisoniy material uning kasbiy faoliyat muhitini to'liq aks ettirishi lozim.

Yuridik ingliz tili (Legal English) o'ziga xos diskursiv tabiati, terminologik tizimi va matn qurilishi bilan ajralib turishi J.C. Sanborn [3], D. Haigh [4] hamda C. R. Williams [5] kabi xalqaro miqyosdagi taniqli olimlarning ilmiy ishlarida ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqotchilar yuridik nutq tarkibidagi ma'no qatlamlari va sintaktik qoliqlarning murakkabligi tinglovchida (ayniqsa, ikkinchi til egalarida) kuchli kognitiv zo'riqishni keltirib chiqarishini asoslaydilar. Ular professional kommunikatsiyada og'zaki matn strukturasi to'g'ri interpretatsiya qilish huquqiy muloqotning bosh mezoni va poydevori ekanligini ta'kidlaydilar.

Pedagogik skaffolding, ya'ni talabaning mustaqil faoliyat darajasiga yetgunga qadar unga tizimli vizual, konseptual va lisoniy ko'mak berish strategiyasi L. Vygotskiyning "Yaqin rivojlanish zonasini" (Zone of Proximal Development) nazariyasiga tayanadi [9]. Raqamli ta'lim muhitida va gibrid dars formatlarida skaffoldingni qo'llash prinsiplari J. Field [14] va M. Rost [12] tomonidan rivojlantirilgan bo'lib, ular tinglash faoliyatini bosqichma-bosqich boshqarish axborotni uzun muddatli xotiraga o'tkazishni osonlashtirishini isbotlashgan.

O'zbekiston metodika maktabida chet tillarini o'qitish, talabalarining nutqiy kompetensiyasini va lingvodidaktik mahoratini oshirish muammolari taniqli olimlar J. Jalolov [6] hamda G. Baqiyeva [10] asarlarida metodologik jihatdan keng yoritilgan. Ularning yondashuvlari talabani o'quv jarayonining faol subyektiga aylantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, yuridik lingvistika va huquqiy diskurs muammolari mamlakatimiz huquqshunos olimlari H. Dadabayev [7] va Sh. Ko'chimov [8] asarlarida lingvo-yuridik hamda terminologik tizim nuqtayi nazaridan mukammal tahlil etilgan. Mazkur tadqiqotlar kasbiy matnlarni to'g'ri anglash uchun leksik-semantik modellash tirish tayanch poydevor bo'lishini ko'rsatadi. Biroq, bevosita huquqshunos talabalarining yuridik audio diskursni tinglab tushunish mahoratini pedagogik skaffolding yordamida oshirish masalasi alohida eksperimental tadqiqot obyekti sifatida o'rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda qo'yilgan muammolarni yechish va taklif etilayotgan modelning samaradorligini tekshirish maqsadida aralash metodologik yondashuvdan (miqdoriy va sifat tahlili) foydalanildi. Eksperimental tadqiqot Toshkent davlat yuridik universiteti (TDYU) talabalar bazasida 2025-2026-o'quv yili davomida tashkil etildi. Tadqiqot jarayoniga jami 60 nafar bakalavriat bosqichi talabasi jalb etilib, ular ikki guruhga taqsimlandi:

Nazorat guruhi (30 nafar talaba): Ushbu guruhda darslar an'anaviy audirlash metodikasi (audio matnni tinglash, savollarga yozma/og'zaki javob berish va test yechish) asosida olib borildi.

Eksperimental guruh (30 nafar talaba): Ushbu guruhda esa mashg'ulotlar biz tomondan ishlab chiqilgan tizimli pedagogik skaffolding modeli hamda interaktiv vizual-konseptual xaritalar asosida loyihalashtirilgan modullar yordamida o'tildi.

Tadqiqot dizayni oliy ta'lim talabalariga muvofiq ravishda quyidagi izchil to'rt bosqichda amalga oshirildi:

Eksperiment oldi bosqichi (Pre-test): Har ikki guruh talabalarining yuridik matnlarni tinglab tushunish bo'yicha boshlang'ich darajasi aniqlandi (baholash 100 ballik tizimda olib borildi).

Pedagogik intervensiya bosqichi: Eksperimental guruhda 8 hafta davomida har bir listening darsida skaffolding metodikasi qo'llanildi.

Eksperimentdan keyingi bosqich (Post-test): 8 haftalik kurs yakunida talabalarga dastlabki test darajasi bilan teng bo'lgan xalqaro huquqiy audio materiallar asosida yakuniy sinov imtihoni topshirildi.

Sifat ko'rsatkichlarini baholash: Eksperiment yakunida talabalar o'rtasida kognitiv to'siqlarning kamayganlik darajasini va motivatsiya o'sishini aniqlash maqsadida maxsus so'rovnomalar va intervyular o'tkazildi. Olingan barcha ma'lumotlar matematik-statistik usullar yordamida qayta ishlandi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot davomida ma'lum bo'lishicha, huquqshunos talabalarda tinglab tushunish mahorati faqatgina umumiy lisoniy kompetensiyaga tayanmaydi, balki u to'rtta o'zaro bog'liq sub-komponentlardan tashkil topadi:

Terminologik identifikatsiya (Lexical identification): Nutq oqimidan maxsus yuridik terminlarni ajratib olish va ularni xotirada faollashtirish [6].

Sintaktik parchalash (Syntactic parsing): Murakkab va ko'p komponentli yuridik gaplarni, passiv konstruksiyalarni mantiqiy bo'laklarga ajratish [14].

Kontekstual mantiqni anglash (Contextual logic): So'zlovchining (sudyalar, advokat yoki guvoh) argumentlari zanjirini izchil tushunish [11].

Huquqiy interpretatsiya (Legal interpretation): Eshitilgan ma'lumotni huquqiy norma nuqtayi nazaridan baholash va xulosa chiqarish [7].

An'anaviy tarzda autentik sud jarayoni audioski skaffoldingsiz eshittirilganda, nazorat guruhidagi talabalarining ko'pchiligi nutq tezligi va terminologik yuklama tufayli axborot zanjirini tezda yo'qotib qo'yishgan [15].

Eksperimental guruhda esa darslar har bir dars bloki uchun maxsus loyihalashtirilgan uch bosqichli skaffolding asosida quurildi:

1-bosqich: Pre-listening (Tinglashdan oldingi ko'mak). Bu bosqichda talabalarga audio matnda uchraydigan terminlarning vizual iyerarxik sxemalari (Mind-maps) taqdim etildi va konseptual tushunchalar glossariysi ustida ishlanib, kognitiv tayyorgarlik ta'minlandi [13].

2-bosqich: While-listening (Tinglash davridagi ko'mak). Talabalar audioni eshitish davomida bo'sh matnni shunchaki to'ldirmasdan, balki sud diskursining mantiqiy tarkibiy qismlarini (Fact, Argument, Ruling) aks ettiruvchi strukturaviy chizmalarni to'ldirib bordilar [12].

3-bosqich: Post-listening (Tinglashdan keyingi bosqich). Eshitilgan huquqiy keys asosida talabalar o'rtasida

kichik guruhlarda rolli o'yinlar va "Moot Court" (Simulyatsion sud) mashqlari bajarildi [10].

Eksperiment yakunida har ikki guruh erishgan miqdoriy natijalar solishtirildi. Quyidagi 1-jadvalda nazorat va eksperimental guruhlarining tajribadan oldingi va keyingi o'rtacha ko'rsatkichlari dinamikasi batafsil aks ettirilgan.

1-jadval: Eksperimental va nazorat guruhlarining ko'rsatkichlari dinamikasi

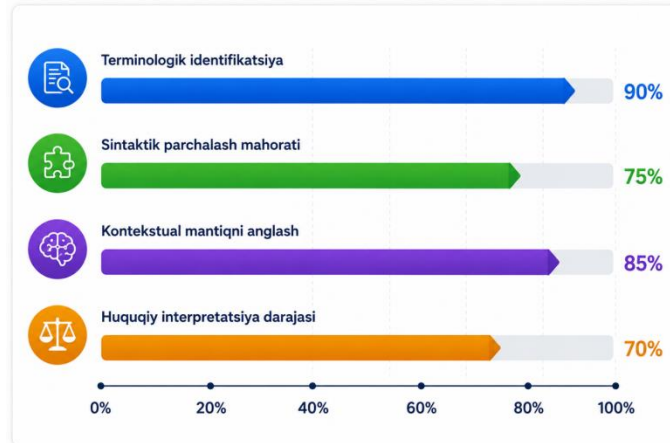
Guruhlar	Ishtirokchilar soni	Eksperiment oldi testi (Pre-test) o'rtacha ball	Eksperimentdan keyingi test (Post-test) o'rtacha ball	O'sish ko'rsatkichi (%)
Nazorat guruhi	30	54.2	61.5	+13.4%
Eksperimental guruh	30	55.0	82.4	+49.8%

Manba: Muallifning ilmiy-eksperimental tadqiqot natijalari asosida shakllantirildi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, dastlabki sinovda guruhlarining o'rtacha ko'rsatkichlari deyarli bir xil darajada (54.2 va 55.0 ball) bo'lgan. Biroq, 8 haftalik pedagogik intervensiyadan so'ng, eksperimental guruh talabalarining o'rtacha balli 82.4 ballga yetdi va 49.8% lik sof o'sishni ko'rsatdi. Nazorat guruhida esa o'sish bor-yo'g'i 13.4% ni tashkil etdi, xolos.

Eksperimental guruh talabalarining yuqorida qayd etilgan to'rtta tinglab tushunish sub-komponentlari (kompetensiyalari) bo'yicha ko'rsatgan muvaffaqiyat darajasi va ularning tarkibiy rivojlanish dinamikasi tahlil qilinib, quyidagi 1-chizmada foizlar hisobida vizuallashtirildi:

1-chizma: Tinglab tushunish kompetensiyalarining tarkibiy o'sish darajasi

Muhokama. Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, huquqshunos talabalarda tinglab tushunish mahoratini oshirish shunchaki xorijiy nutqni eshitish chastotasini ko'paytirish hisobiga hal bo'ladigan oddiy mexanik jarayon emas [14]. Yuridik ingliz tili darslarida talaba axborotni qabul qilar ekan, parallel ravishda ikki tomonlama tahlilni amalga oshiradi: lisoniy tahlil va huquqiy-mantiqiy tahlil [7].

Nazorat guruhidagilar audio bilan "yakkama-yakka" qoldirilganda, dastlabki lisoniy to'siqdoyoq (tushunarsiz termin yoki murakkab gap tarkibi) to'xtab qolishgan va butun matn mazmunini idrok etish imkoniyatini yo'qotishgan [15]. Bu holat ishchi xotiraning (working memory) tezda charchashiga va kognitiv yuklamaning ortishiga olib keladi.

Eksperimental guruhda qo'llanilgan skaffolding modeli esa talabaning ishchi xotirasini ortiqcha yuklamalardan ozod qildi [9]. Chunki "Pre-listening" bosqichidayoq konseptual poydevor hamda lingvistik bazaviy tayyorgarlik ta'minlandi [13]. "While-listening" bosqichidagi strukturaviy xaritalar esa talabaning diqqatini butun audio davomida jamlab turishga va axborotni mantiqiy bloklarga ajratib hazm qilishga yordam berdi [12]. Bu metodika o'zbek metodist olimlari tomonidan ilgari surilgan yuridik va umumiy terminologiyani tizimli modellashtirish prinsiplari nafaqat nazariy jihatdan, balki nutqiy-retseptiv faoliyat turi bo'lgan tinglab tushunish mahoratini rivojlantirishda ham eng samarali tayanch poydevor bo'la olishini amaliy jihatdan isbotladi [6, 10].

Xulosa va takliflar. O'tkazilgan nazariy tahlillar va 8 haftalik ilmiy-pedagogik eksperiment natijalari asosida quyidagi yakuniy ilmiy xulosalarga kelindi:

Huquqshunos talabalarining kasbiy yo'naltirilgan ingliz tili darslarida tinglab tushunish mahoratini an'anaviy metodlar bilan samarali rivojlantirib bo'lmaydi [14]. Ularning yuridik nutqiy kompetensiyasini oshirish uchun dars jarayoniga autentik sud diskursi materiallari hamda ularni qabul qilishni osonlashtiruvchi skaffolding modellarini tizimli ravishda olib kirish zarur.

Ishlab chiqilgan va amaliyotda sinalgan uch bosqichli skaffolding strategiyasi (tinglashdan oldingi, tinglash davridagi va undan keyingi bosqichlar majmui) talabalarining kognitiv yuklamasini sezilarli darajada kamaytiradi [9]. U talabada yuridik terminologik to'siqlarni yengish, gaplarni to'g'ri parchalash va huquqiy mantiqni to'g'ri interpretatsiya qilish ko'nikmalarini shakllantiradi [7].

Oliy yuridik ta'lim muassasalari uchun mo'ljallangan ESP darsliklari va o'quv-metodik majmualari tarkibini tubdan isloh qilish, ularga faqat matnli topshiriqlar emas, balki xalqaro arbitraj sudlari keyslari, yuridik intervyular va simulyatsion sud jarayonlaridan iborat multimedia materiallarini hamda raqamli vizual xaritalarni integratsiya qilish maqsadga muvofiqdir [cite: 1].

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – B. 245-250.[cite: 1]
2. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A learning-centered approach. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 183 p.
3. Sanborn J.C. Legal English and Discourse Analysis // Harvard Law Review. – 2015. – Vol. 128, № 4. – P. 112-120.
4. Shamsitdinova M. (2021). G. To the Review of Difficulties in Teaching Listening Comprehension to Law Students in English Classes. International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE), P274-27913(1):274-279.DOI:10.9756/INT-JECSE/V13I1.211029
5. Jalolov J. J. Chet tili o'qitish metodikasi (Chet tillar oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik). – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 432 b.
6. Dadabayev H. Yuridik lingvistika asoslari. Darslik. – Toshkent: Akademnashr, 2021. – 210 b.
7. Ko'chimov Sh. N. Huquqiy normalarni o'zbek tilida ifodalashning ilmiy-nazariy muammolari (lingvo-yuridik tahlil). – Toshkent, 2004.
8. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – 159 p.
9. Shamsitdinova M. (2023) Modern Methods Used in English Listening Comprehension. Current Research Journal of History (ISSN–2767-472X) (2023)Volume 04 Issue 11 Pages: 36-39 SJIF IMPACT FACTOR (2023:6. 531) OCLC – 1243560778
10. Flowerdew J., Miller L. Second Language Listening: Theory and Practice. – New York: Cambridge University Press, 2005. – 232 p.
11. Rost M. Teaching and Researching Listening. – London: Routledge, 2011. – 408 p.
12. Ur P. Teaching Listening Comprehension. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – 102 p.
13. Field J. Listening in the Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 366 p.
14. Anderson A., Lynch T. Listening. – Oxford: Oxford University Press, 1988. – 160 p.